ВІДГУК

офіційного опонента

на дисертаційну роботу Козак Катерини Богданівни

на тему «Адаптивні механізми управління в системі сталого економічного розвитку агропромислового виробництва»,

подану на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством

Актуальність теми дослідження. Агропромисловий комплекс України формує 14% валової доданої вартості та біля 50% експорту країни, що дозволяє віднести його до системоутворюючих галузей національної економіки, які значною мірою визначають стан та напрямок її розвитку. Підприємства агропромислового виробництва представляють собою відкриту систему, що реалізує свій потенціал в динамічному зовнішньому середовищі. Прискорення соціальних та економічних процесів, пошук нових форм соціального існування економічних суб'єктів формує новий концепт економічного суспільства, характеристиками якого виступають нестабільність, невизначеність, складність, неоднозначність. В зазначених умовах об'єктивною вимогою досягнення цілей різного рівня (від глобальних до локальних) виступає потреба в імплементації і сприйнятті загальносвітових тенденцій структурами агропромислового виробництва на основі активізації адаптаційних механізмів управління.

Актуальною характеристикою глобального соціально-економічного простору є розповсюдження і укорінення в свідомості суб'єктів господарювання парадигми сталого економічного розвитку. Саме її реалізація здатна зменшити гостроту протиріччя між сучасними потребами інформаційного суспільства і доступними обсягами ресурсів, забезпечити вирішення екологічних проблем, пом'якшити наслідки соціальних диспропорцій. Теоретична модель сталого економічного розвитку в прикладному аспекті проявляється у розширенні та доповненні неекономічними складовими розуміння принципу раціональності як основи

механізму управління на галузевому, регіональному, національному та наднаціональному рівнях.

З огляду на вище зазначене, можна однозначно констатувати беззаперечну актуальність постановки та досягнення амбітної мети, що полягає в поглибленні розуміння теоретичних основ, методологічного та методичного забезпечення, рекомендацій щодо розробки та впровадження адаптивних механізмів управління в системи сталого економічного розвитку агропромислового виробництва.

Дисертаційна робота виконана в межах комплексної науково-дослідної роботи Одеської національної академії харчових технологій згідно з темами «Стратегічні вектори розвитку галузей національної економіки» (номер державної реєстрації 0119U007315, 2019 р.), «Напрямки трансформації бізнес-моделі агропродовольчих підприємств в умовах глобалізації» (номер державної реєстрації 0120U002030, 2020-2021 рр.), «Стратегії і вектори розвитку галузей національної економіки» (№ державної реєстрації 0119U003588, 2020-2021). Внесок автора у розробку зазначених тем включає наступні аспекти: запропоновано механізм впливу на сталий економічний розвиток агропромислового виробництва з боку суб'єктів господарювання сфери зовнішнього впливу; детерміновано характерні риси розвитку глобальної економіки, що дозволило ідентифікувати об'єктні сфери використання адаптивних механізмів управління агропромисловим розвитком в рамках процесу імплементації складових парадигми сталого економічного розвитку; запропоновано напрямки переходу від сировинної орієнтації агропромислового сектору в ланцюгах створення доданої вартості на рівні світового господарства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність. Ґрунтовний аналіз дисертаційного дослідження дозволяє констатувати, що автор приділила достатньо уваги опануванню теоретичних наробок, які містять базисні елементи розв'язання наукової проблеми, визначеної в якості об'єкта наукового пошуку. Список використаних джерел налічує 478 найменувань, серед яких праці провідних фахівців з економічної теорії, економіки агропромислової сфери,

менеджменту, а також нормативні, законодавчі та статистично-аналітичні матеріали. Автором чітко і коректно ідентифіковано предметно-об’єктну сферу дослідження, його логіко-структурна схема відповідає досягненню сформульованої мети та реалізації завдань, що її конкретизують. Раціональне застосування загальнонаукових та спеціальних методів дослідження забезпечило цілісне та повне обґрунтування винесених на захист наукових положень, висновків та рекомендацій. Запропоновані в дисертації рекомендації пройшли виробничу апробацію, що підтверджується відповідними документами. Отже, ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, пропозицій та рекомендацій дисертаційної роботи Козак К. Б. не викликає сумнівів.

Ступінь новизни наукових положень. Наукова новизна дисертаційної роботи К. Б. Козак полягає в отриманні нового вирішення наукової проблеми обґрунтування теоретико-методологічних, методичних і прикладних засад формування та впровадження адаптивних механізмів та інструментів управління розвитком агропромислового виробництва в рамках забезпечення його сталого економічного розвитку. Особливої уваги заслуговують наступні, з винесених на захист положень наукової новизни:

- виходячи з гіпотези про тісний зв'язок інклюзивного та сталого розвитку, автор представляє напрямки реформування інституційної матриці, що здатні реалізувати функцію надання імпульсу позитивних зрушень концептуального рівня в процесах імплементації складових сталого економічного розвитку в практику функціонування агропромислової сфери виробництва;
- ідентифіковано елементи механізму зовнішнього впливу на сталий економічний розвиток агропромислового виробництва з виділенням в ньому мікроекономічного, макроекономічного, мезоекономічного та наднаціонального рівнів, на кожному з яких відбувається застосування специфічних інструментів задля досягнення глобальних, основних і поточних цілей;
- на основі запропонованої автором карти стейкхолдерів, що включила групи зацікавлених сторін сфери повноважень/відповідальності, сфери

прямого впливу, сфери опосередкованого впливу, здійснено оцінку пріоритетності цілей, що стало критерієм формулювання висновків стосовно поточного стану виключності агропромислової сфери України в концепцію сталого економічного розвитку;

- аналіз екологічної складової функціонування аграрної сфери дозволив включити останній до систем з типом анклавного характеру економічного розвитку, негативною рисою якого є превалювання тактичних цілей над стратигічними;

- територіально-галузеві особливості відтворення в сфері агропромислового виробництва досліджено на снові методології групування регіонів за двома показниками: динаміка зростання обсягів виробництва та частка регіону в загальному обсязі виробництва. В результаті представлено класифікацію областей України за актуальним станом включеності в процеси забезпечення сталості економічного зростання;

- вдосконалено методологічний підхід до оцінювання рівня сталого економічного розвитку агропромислового сектору. Авторський підхід ґрунтується на поєднанні територіального і галузевого аспектів в розрізі чотирьох-компонентної моделі, яка включила, крім традиційних складових, інфраструктурний блок. Отримано висновки прикладного значення, що реалізовано у визначенні «вузьких місць» в структурі ланцюга забезпечення сталого розвитку на макроекономічному та галузевому рівнях;

- запропоновано напрямки вдосконалення інституційної матриці, декомпонованої у блоки легітимації та управління, обмеження, розвитку, комунікації, функціонування, з огляду на потенціал окремих груп інститутів у досягненні цілей глобального виміру, що найбільш чутливі до змін в сфері агропромислового виробництва;

- сформульовано авторське бачення сутнісного наповнення категорії «сталий економічний розвиток», що включило аспекти базисного рівня як то зміна світогляду на основі трансформаційних змін у розумінні параметрів раціональності, що відходить від економічного детермінізму і доповнюється соціальними та екологічними складовими;

- теоретичною основою досліджень адаптаційних процесів стало

вдосконалене розуміння сутності адаптації як елементу комплексної системи менеджменту з іманентними організаційно-економічними і соціальними регуляторами, що реалізує функцію пристосування внутрішніх властивостей підприємства до вимог зовнішнього середовища з метою досягнення економічної стійкості в довгостроковій перспективі;

- доведено ключове значення людського капіталу як дієвої (імпульсної) складової процесів адаптації суб'єктів агропромислового виробництва до критеріїв сталості. Останні виступають основою оцінки ефективності інвестицій в розвиток людського капіталу на основі формування інформатизації суспільства і побудови економіки знань;

- визначено економічні, соціальні та екологічні обмеження з метою обґрунтування стратегічного та програмно-цільового управління розвитком агропромислового виробництва в розрізі дотримання критеріїв та принципів сталості економічного розвитку; пріоритетними характеристиками сформульованих програм національного, регіонального, секторального та локального рівнів названо пропорційність, поступальний характер, узгодженість дій.

Повнота викладення у відкритому друку наукових положень дисертації. За темою дисертаційної роботи Козак К. Б. опубліковано 44 наукові праці, в тому числі: 1 одноосібна монографія, 6 монографій у співавторстві, 21 стаття у вітчизняних фахових наукових виданнях з економічних наук, 5 статей у зарубіжних наукових виданнях та 11 публікацій в інших виданнях. Вимоги до кількості та видів публікацій, які оприлюднюють матеріали дослідження у відкритому друці, дотримано. Автореферат відображає зміст дисертації.

Відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Козак К. Б. «Адаптивні механізми управління в системі сталого економічного розвитку агропромислового виробництва» складається із вступу, п'яти розділів, висновків та пропозицій, викладена на 420 сторінках, у тому числі основного тексту - 360 сторінок, включає 48 таблиць та 42 рисунки.

У першому розділі «Теоретичні засади дотримання сталого характеру економічного розвитку аграрного виробництва» досліджено етапи

становлення та еволюції парадигми сталого економічного розвитку як закономірного етапу трансформації філософії господарювання у відповідь на виклики глобальної трансформації соціально-економічного простору; простежено об'єктивні передумови зміни характеру поєднання економічних та неекономічних складових функціонування агропромислового комплексу; досліджено роль інститутів у процесах імплементації парадигми сталого економічного розвитку в агропромислову сферу.

У другому розділі «Методологія побудови та функціонування адаптивних механізмів управління економічним розвитком агропромислового виробництва» здійснено ідентифікацію елементів та об'єктних сфер застосування адаптивних механізмів управління агропромисловим розвитком, визначено роль людського капіталу як активного елементу їх впровадження у практику господарювання.

У третьому розділі «Структурно-динамічні тенденції економічного розвитку агропромислового виробництва та дотримання критеріїв його сталості» здійснено оцінку динамічного аспекту розвитку аграрного виробництва; досліджено процеси відтворення в діяльності виробників агропромислової продукції галузевому та регіональному розрізах; представлено авторську методику оцінювання рівня сталості економіки України та агропромислового комплексу як структурного елемента національного господарства.

У четвертому розділі «Архітектура та архітектоніка адаптивних механізмів управління економічним розвитком агропромислового виробництва» представлено авторське розуміння механізму зовнішнього впливу на економічний розвиток агропромислового виробництва, що представлений у складній системній взаємодії й взаємозалежності таких елементів, як об'єкт, суб'єкт, цілі, інструменти; розкрито вплив інститутів на досягнення цілей сталого економічного розвитку агропромислової сфери з використанням когнітивного та сценарного моделювання; запропоновано адаптивний механізм управління сталим економічним розвитком агропромислового сектору.

У п'ятому розділі «Економічний розвиток агропромислового

виробництва на засадах сталості: системи управління та регулювання» на основі використання теорії стейкхолдерів проаналізовано особливості узгодження інтересів учасників ринку агропромислової продукції; виділено актуальні інтереси зацікавлених сторін; визначено стратегічні пріоритети у дотриманні критеріїв та принципів сталості економічного розвитку агропромислового виробництва; розкрито напрямки трансформації систем регулювання агропромислового виробництва в контексті імплементації стратегій адаптації.

Дисертація Козак К. Б. «Адаптивні механізми управління в системі сталого економічного розвитку агропромислового виробництва» за обраною темою, постановкою наукової проблеми, сутністю винесених на захист положень та змістом матеріалів дослідження відповідає паспорту спеціальності 08.00.03 – економіка та управління національним господарством. Обсяг та оформлення дисертації є такими, що відповідають діючим вимогам МОН України.

Практична цінність результатів дослідження. Результати дисертації можуть бути використані підприємствами агропромислової сфери, органами державного управління агропромисловим розвитком при реалізації проектів та програм в сфері формування основ соціалізації, екологізації та підвищення економічної ефективності функціонування агропромислового комплексу в аспекті досягнення глобальних цілей сталого розвитку. Рекомендації автора та окремі результати дослідження використовуються агропромисловими підприємствами, органами державного управління, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти, що підтверджено відповідними документами.

Зауваження до дисертаційної роботи. Не дивлячись на достатньо високий рівень підготовки дисертаційної роботи необхідно звернути увагу на наявні в ній окремі недоліки та дискусійні положення:

1. В якості умови забезпечення сталого розвитку в аграрній сфері (поряд з гуманізацією, збереженням стабільності соціальної та культурної підсистем) названо обмеження економічного зростання спроможністю екосистем до відновлення. Зазначена теза викликає питання щодо параметрального або парадигмального визначення межі, максимальних показників нарощування обсягів виробництва конкретно в аграрному секторі,

адже спроможність екологічних систем до відновлення є результатом комплексних дій на рівні всього господарського комплексу, а не лише його аграрної складової.

2. Беззаперечною тенденцією розвитку агропромислового комплексу в Україні є експансія економічних складових, що гальмує процеси подолання інерції інституційного будівництва на макроекономічному рівні. В роботі не конкретизовано інструменти і механізми подолання економічного детермінізму, що орієнтує на «проїдання» ресурсів і нехтування інтересами нащадків, перекладання на них вирішення складного комплексу соціально-економічних та екологічних проблем.

3. Автор відмічає той факт, що становлення і популяризація парадигми сталого економічного розвитку більшою мірою пов’язано з діяльністю неурядових організацій, серед яких Римський клуб займає провідне місце. Науково доцільним, на наш погляд, є пошук передумов актуалізації саме цього елементу інституційної системи світового простору, що значно збільшив би теоретичний доробок дисертанта.

4. Дисертантка в роботі представляє оптимальні пропорції секторальних складових структури валового наявного доходу. При цьому не дається відповідь на питання, які механізми забезпечення процесів раціонального структурування доходів між інституційними секторами економіки.

5. Цікавим є авторський підхід до теорії адаптації, що представляє собою інтеграцію різних наукових концепцій пошуку оптимальних організаційних параметрів взаємодії підприємства з динамічним зовнішнім середовищем. Слід зазначити, що дослідження стало б більш комплексним за умови концентрації уваги на інноваціях як факторі адаптації на шляху досягнення глобальних цілей сталого розвитку в рамках агропромислової сфери.

6. Науково обґрунтованим є включення лобізму до структури інструментів впливу на стан агропромислової сфери в цілому ї окремих її елементів, зокрема. Однак, в роботі зазначена теза не отримала продовження у вигляді представлення авторського бачення інституційних підвалин

реалізації політики лобізму як фактору нарощування суспільного блага на противагу задоволенню вузькогрупових інтересів.

7. Запропонована автором методика оцінки рівня сталості у територіально-галузевому вимірі є інноваційною. Дискусійний характер має перелік показників економічного, соціального, екологічного, інфраструктурного блоків з огляду на те, що в роботі не висвітлено принципи їх добору.

Вказані зауваження не заперечують можливості існування авторського бачення шляхів вирішення формалізованої наукової проблеми.

Висновок про відповідність дисертації вимогам МОН України. Дисертація Козак К. Б. «Адаптивні механізми управління в системі сталого економічного розвитку агропромислового виробництва» за змістом і оформленням відповідає вимогам пп. 9, 10 та 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:
доктор економічних наук, професор,
академік НААН України,
директор ННЦ «Інститут аграрної економіки» НААН України **Ю.О. Лупенко**